

Nr 262.

Av herr **Lindberg**, *angående begränsning av gifta kvinnors användande i statstjänst.*

I motionerna nr 26 och 201 i andra kammaren vid 1926 års riksdag hemställdes, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning, huruvida och i vad mån åtgärder kunde vidtagas i syfte att begränsa gifta kvinnors innehav av statstjänst och allmänt uppdrag, för bättre tillgodoseende av mäns och ogifta kvinnors möjligheter att erhålla arbetsutkomst, och att Kungl. Maj:t därefter måtte utfärda de bestämmelser eller för riksdagen framlägga de förslag, som av utredningen kunde föranledas.

Det livliga meningsutbyte motionerna framkallade ute i landet och i riksdagen vittnade om att motionärerna berört en angelägenhet, som i synnerligen hög grad är föremål för det allmänna intresset. Den starka anslutningen i andra kammaren till motionernas syfte visade också, att även inom riksdagen det ifrågasvarande spörsmålet uppfattas såsom aktuellt och värt statsmakternas omedelbara uppmärksamhet.

Andra kammarens femte tillfälliga utskott, som avstyrkte motionen och för sin mening lyckades samla en knapp majoritet i andra kammaren — endast 3 röster —, erkände i sin motivering, att under rådande tider av depression och arbetslöshet gifta kvinnors anställning i såväl stats- som annan allmän tjänst på många håll väckt betänkligheter, att särskilt sådana fall uppmärksammas, då både man och hustru utan tvingande ekonomiska skäl inneha sådana tjänster och slutligen, att det hos skattedragare och andra skapats ovilja mot systemet även därigenom att båda makarnas innehav av tjänster medförde åtnjutande av dubbla naturaförmåner.

Utskottet förklarade emellertid, att dessa betänkligheter varit förutsedda vid den s. k. behörighetslagens antagande, och att den omständigheten, att svårigheter under nuvarande förhållanden gjort sig gällande, icke borde få medföra ett uppgivande av den s. k. behörighetslagens likställighetsprincip. Det vore givetvis en utomordentlig åtgärd, menade utskottet, att redan innan verklig erfarenhet vunnits om behörighetslagens praktiska verkningar ifrågasätta åtgärder för dess åtminstone partiella upphävande.

Gentemot utskottet må här först framhållas, att fjolårets motionärer icke ovillkorligt krävde behörighetslagens vare sig totala eller partiella upphävande. Den utredning, som begärdes, skulle bli fullständigt förutsättningslös, så-

som för övrigt framgår av motionsyrkandets formulering. I den av herr Ahl till utskottsbetänkandet fogade reservationen, vilken vid voteringen i andra kammaren ställdes mot utskottets förslag, framhölls uttryckligen, att någon förändring av den så sent som år 1925 i kraft trädde behörighetslagen icke borde ifrågakomma, utan att en utredning i första hand borde taga sikte på frågan om åtgärder i syfte att underlätta gifta kvinnors *frivilliga* avgång från allmänna tjänster.

Icke dess mindre lyckades det motståndarna till motionerna och reservationen att under diskussionerna i saken inom och utom riksdagen upprätthålla föreställningen, att det rörde sig om ingenting mindre än behörighetslagens upphävande och om förbud för gifta kvinnors innehav av allmänna tjänster. Att detta varit till mindre ogagn för motionärerna och deras meningsfränder än till deras motståndares är otvivelaktigt. Opinionsen mot nuvarande system har på detta sätt fått en inriktning, där det icke är fråga om någon pardon.

Då jag i år på nytt för angelägenheten inför riksdagen, anser jag det nödvändigt att med styrka betona, att för mig är alltjämt det väsentliga, att en ändring i de nuvarande förhållandena kommer till stånd och att medlen därtill äro en andrahandsfråga. Ett partiellt eller helt upphävande av behörighetslagen blir för mig ett önskemål endast för såvitt det skulle visas, att alla andra utvägar att nå mitt syfte äro stängda. Det synes mig, som om det borde vara ett intresse även hos behörighetslagens mest deciderade anhängare att bidra till en dylik undersökning i stället för att, som nu sker, bestämt visa saken ifrån sig, varigenom ingenting annat uppnås än att behörighetslagens existens sättes på spel.

Att denna lag för närvarande har icke önskvärda verkningar vitsordas tämligen allmänt. Dessa verkningar äro sådana, att de av lagstiftarna icke varit förutsedda, detta sagt gentemot fjolårets utskott, som gav uttryck åt en motsatt mening. I det sakkunnigbetänkande, som ligger till grund för behörighetslagen, förklara de sakkunniga, att den gifta kvinnans anställning i många fall *icke är önskvärd eller bör främjas*. Detta har ansetts ligga i så öppen dag, att de sakkunniga funnit det alldeles onödigt att närmare utveckla motiven för sin ståndpunkt. Den regering, som 1922 framlade behörighetslagen inför riksdagen, en socialdemokratisk regering alltså, har uppenbarligen haft samma mening, och riksdagen har icke heller reserverat sig mot den. När behörighets-sakkunniga, regering och riksdag likväl accepterade principen om de gifta kvinnornas likställande med män och ogifta kvinnor, så var det i tro, att den gifta kvinnan i regel endast i de fall, där trängande ekonomiska skäl förelågo, skulle kvarstanna i sin tjänst. Departementschefen uttalar också i propositionen till 1922 års riksdag, att han trodde, att man på visst håll överdrev den omfattning, i vilken gifta kvinnor komme att söka statstjänst. Den, som har erfarenhet av huru förhållandena utveckla sig — och den erfarenheten torde varje medlem av riksdagen äga — den vet, att behörighetssakkunniga, regering och riksdag härutinnan misstagit sig. Medan det förut endast var i undantagsfall gifta kvinnor stannade kvar i sina tjänster, är det numera blott i undantagsfall de avgå.

Vi befinna oss alltså redan nu — så kort tid efter behörighetslagens ikraftträdande — i den situation, som man vid behörighetslagens antagande förmenade icke skulle uppkomma. Denna lag har främjat en utveckling, som statsmakterna icke önskat och icke velat främja.

Denna utveckling medför socialt mycket ödesdigra vådor. Här skapas inom vårt samhälle en grupp familjer med en levnadsstandard, som är mycket väsentligt högre än för familjer i samma sociala ställning, inom vilka två tjänster icke äro förenade genom man och hustru. Jag bortser här ifrån, att ett dylikt förhållande är en källa till skapande av missnöje bland de sålunda sämre lottrade. Vida allvarligare är, att de tillgängliga arbetstillfällena usurperas av ett mindre antal familjeenheter än som är lämpligt och riktigt och att vi som antipod till de mest gynnade få en grupp familjer eller enskilda personer utan möjligheter att nyttiggöra sin arbetskraft och sin utbildning. Å ena sidan få vi alltså en faktisk överklass, å den andra sidan ett proletariat, ehuru de, som tillhöra båda kategorierna äga samma förutsättningar, de, som tillhöra den senare kategorien i vissa fall till och med större, att göra sig nyttiga i arbetet.

Detta är problemets kärna. Hela allvaret i dess innebörd känner den, som ute i livet mött de olyckliga människor, vilka under årtal fåfängt spanat efter en möjlighet att finna användning för sin arbetskraft och för sina teoretiska eller praktiska färdigheter. För dessa, men också för alla dem, som äga förmåga till ett objektivt betraktelsesätt, framstår det som en nödvändighet, att en rättvisare fördelning av arbetstillfällena kommer till stånd.

Att vid ett övervägande av frågan vilka åtgärder, som i sådant syfte kunna komma till stånd, tanken fallit på en reglering av de gifta kvinnornas anställningsförhållanden, torde ha sin grund främst däri, att den gifta kvinnan icke komme att sakna arbetsuppgifter, om hon lämnade sitt förvärvsarbete utanför hemmet. Skulle andra utvägar stå till buds, vilka på ett bättre sätt tjänade syftet att få en rättvis fördelning av de arbetstillfällen samhället kan bereda, så böra de givetvis försökas. För egen del har jag icke något annat uppslag än det jag givit i mina motioner vid de två senaste riksdagarna.

Här kan nämnas, att Malmö stadsfullmäktige beslutat att i sitt i slutet av förra året antagna avlöningsreglemente för stadens befattningshavare införa bestämmelser, varigenom gifta kvinnor icke likställas med andra befattningshavare. I § 6 av reglementet föreskrives: »Finnes gift kvinna böra ifrågakomma till befattning, må för henne endast tillämpas tillsättning tills vidare med ömsesidig rätt till uppsägningstid.» I § 9 förekommer följande bestämmelse: »Kvinnlig tjänsteman, som ingår äktenskap, är skyldig att, likaledes oberoende av på vilka villkor hon blivit tillsatt, utan uppsägning avgå från befattningen vid utgången av kvartalet näst efter det, varunder äktenskapet ingås, men kan ånyo tillsättas, om myndigheten så prövar lämpligt.» En av vårt lands största kommunalrepresentationer har således — för övrigt under mycket ringa opposition inom representationen — ansett läget kräva åtgärder mot gifta kvinnors innehav av de kommunala tjänsterna.

Till belysning av uppfattningen inom statstjänarekretsar återger jag här ett uttalande från Statsfunktionärernas socialdemokratiska förening i Göteborg:

»Undertecknad förening, vilken under innevarande år dels vid tvenne sammanträden behandlat frågan 'Bör både man och hustru inom samma familj samtidigt innehava stats- eller kommuntjänst' och dels genom av föreningens styrelse i saken företagen utredning, har med stöd härav vid möte den 8 innevarande december beslutat göra följande uttalande angående dubbelanställning i stats- och kommuntjänst.

Föreningen fastslår med stöd av befintligt utredningsmaterial, att dubbelanställningar ej förekomma i främmande länder i samma omfattning som i Sverige,

att stora statstjänare- och arbetareorganisationer vända sig emot dubbelanställningarna såsom varande osociala, skadliga och i tider av rådande arbetsbrist synnerligen klandervärda och fördömliga,

att dubbelanställningarna nästan uteslutande förekomma bland de bättre avlönade grupperna,

att sådana åtgärder böra vidtagas, att de redan befintliga dubbelanställningarna så vitt möjligt snarast avlägsnas, och att åtgärder vidtagas till förhindrande av att nya sådana uppstå.

Göteborg i december 1926.

Statsfunktionärernas socialdemokratiska förening i Göteborg.

Hj. Blomster, ordf.

K. G. Liljeström, sekr.»

Om man menar, att en rubbning av behörighetslagen så kort tid efter dess ikraftträdande som ett och ett halvt år icke bör ifrågakomma, men man å andra sidan anser, att dess verkningar icke äro önskvärda, så blir frågan, om det gives någon annan möjlighet att komma till rätta med de olägenheter lagen medfört. I reservationen till fjolårets utskottsbetänkande påpekade reservanten, att en utredning närmast borde taga sikte på frågan, om icke en frivillig avgång för längre tidsperiod eller tills vidare ur statstjänst av gifta kvinnor kan underlättas. »Med nu gällande bestämmelser», fortsatte reservanten, »har en gift kvinna, om hon önskar ägna sig åt hemmets arbetsuppgifter, endast att definitivt och för alltid lämna sin statstjänst. På grund härav torde det förekomma, att gifta kvinnor upprätthålla en statstjänst uteslutande med tanke på att förhållanden i en framtid kunna uppstå, som nödvändiggöra, att de ägna sig åt förvärvsarbete. En bestämmelse, som möjliggör ett avstående från tjänsten med rätt till återinträde i samma eller annan tjänst efter behovsprövning, skulle med hänsyn till anförda synpunkt vara motiverad.»

Under debatten i andra kammaren vid 1925 års riksdag framförde en talare den meningen, att man väl kunde tänka sig ett permissionssystem beträffande de gifta kvinnorna, vilket innebure ett visst tvångsförfarande, men därför icke behövde förutsätta en ändring av behörighetslagen. Rätten till tjänsten skulle befattningshavaren bibehålla, medan däremot tjänstgöringen begränsades till den utsträckning, som ur allmänna synpunkter ansåges ändamålsenligast.

Vid fjolårets riksdag yttrade en talare vid behandlingen av då föreliggande motioner i förevarande ämne — nuvarande utrikesminister Löfgren — att han

icke kunde finna annat än att vad som vore berättigat bakom reservanternas och motionärernas krav vore det, att det, särskilt i fall av arbetslöshet, »kan behöva vidtagas en jämkning, en jämkning, som eventuellt kan förekomma på andra områden också, t. ex. när det gäller att draga in rätten till bisysslor, när det gäller att betala full lön även under tider, när arbetet är mindre o. s. v. — — Jag säger, att det berättigade här är den tanken, att eventuellt även när det gäller gifta personers samtidiga anställning i statstjänst kan behövas en jämkning, antingen det skall ske på mannens och kvinnans bekostnad eller bara kvinnans eller varför inte bara mannens? Det beror på förhållandena och på närmare utredning.»

I de anförda citaten ha anförts olika uppslag till befrämjande av en lösning av de gifta kvinnornas anställningsfråga utan ändring av behörighetslagen. Vid en utredning skulle måhända även andra lämpliga framgångslinjer kunna upptäckas.

En motion har redan väckts vid innevarande riksdag med samma yrkande, som framställdes vid förra riksdagen. Ehuru i detta yrkande betonades, att den begärda utredningen skulle vara förutsättningslös, blev däri av motståndarna till åtgärder i motionernas syfte intolkad betydelsen, att riksdagen skulle intaga principiell ställning mot behörighetslagen. För att förebygga ett uppreparande därav kommer jag i mitt motionsyrkande att ännu kraftigare markera, att jag för närvarande endast åstundar en undersökning avseende åtgärder, som ligga inom ramen för gällande behörighetslag.

Jag tillåter mig hemställa,

att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utreda, huruvida och i vad mån åtgärder kunna vidtagas i syfte att, utan ändring av gällande s. k. behörighetslag, begränsa gifta kvinnors i statstjänst tjänstgöring, för tillgodoseende av mäns och ogifta kvinnors anspråk på arbetsutkomst, och att Kungl. Maj:t därefter utfärdar de bestämmelser eller för riksdagen framlägger de förslag, som av utredningen kunna föränledas.

Stockholm den 25 januari 1926.

Elof Lindberg.

I motionens syfte instämma:

Carl Lovén.

Helge Bäcklund.

Ernst Hage.

O. E. Sandberg.

Algot Sjöström.

C. W. O. Höglund.

And. Lindgren.

A. H. Hedström.

